

hodnostárov, použil jágerský biskup Ladislav z Héderváru v roku 1449 v listine adresovanej mestu Bardejov, týkajúcej sa každoročnej desiatkovej povinnosti. Hoci ide o ustálenú štylistickú formu, za výzvou k cnosti svätej poslušnosti a hrozbou cirkevného trestu stojí reálna moc a autorita biskupa ako najvyššieho hodnostára stredovekej katolíckej cirkvi.³ Táto moc a autorita v sebe spájali viacero aspektov.⁴ Okrem výsostne duchovných kompetencií a učiteľského úradu sa prejavovali i v politickej, administratívnej a súdnej rovine. Biskupi neboli iba reprezentantmi cirkvi v duchovných záležitostiach, ale výrazne sa podieľali aj na spravovaní uhorského štátu.⁵

V niektorých oblastiach stredovekej Európy našiel biskup uplatnenie aj v sekulárnej sfére mestského života. V Dalmácii sa biskupi angažovali v mestskej politike, administratíve a diplomacii.⁶ V Taliansku sa vyskytli prípady, keď si biskupa zvolila priamo mestská komunita, ktorej záujmy musel potom hájiť aj v duchovnej oblasti.⁷

Prejavy moci a autority biskupa vo vzťahu k uhorským mestám môžeme sledovať počas celého obdobia stredoveku. V čase formovania právneho postavenia mestských komunít sa do popredia dostávajú otázky exempcií spod právomocí arcidiakonov a plnenie desiatkovej povinnosti.⁸

³ GLEJTEK, Miroslav. Práva a povinnosti uhorských biskupov pri správe diecéz v 11. až 14. storočí z pohľadu kánonického práva. In Konštantínove listy, 2018, roč. 11, č. 1, s. 80.

⁴ Aktuálny stav bádania rozlišuje tri komponenty biskupskej autority: autoritu spirituálnu, asketickú a pragmatickú. KALOUS, Antonín. Biskupské a legátské rituály a ceremonie. In NODL, Martin – ŠMAHEL, František et al. Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním stredoveku. Praha: Argo, 2014, s. 322.

⁵ Preláti a baróni boli súčasťou najvyššej spoločenskej vrstvy, ktorej podiel na politickej moci a spravovaní kráľovstva sa v rôznych obdobiach menil. Biskupi boli súčasťou poradného zboru kráľa alebo predstavenými kráľovskej kancelárie. ULIČNÝ, Ferdinand. Dejiny Slovenska v 11. – 13. storočí. Bratislava: Veda, 2013, s. 339, 343. Jednou z oblastí, v ktorej našli biskupi výrazné uplatnenie, bola diplomacia. HLAVÁČKOVÁ, Miriam. A Diplomat in the Service of the Kings of Hungary. The activity of the Bishop of Nitra Antony of Šankovce at the end of the Middle Ages. In Historický časopis, 2011, roč. 59, Supplement, s. 3-24; KALOUS, A. King Matthias Corvinus and the Papacy in Early 1472: Miklós Nyújtódi Székely in Rome. In Povijesni prilozii, 2017, roč. 52, č. 52, s. 7-27; GÁL, Judit. The Roles and Loyalties of the Bishops and Archbishops of Dalmatia (1102 – 1301). In Hungarian Historical Review, 2014, roč. 3, č. 3, s. 473-474, 487-489.

⁶ GÁL, ref. 5, s. 474.

⁷ PETERSON, Janine. Episcopal Authority and Disputed Sanctity in Late Medieval Italy. In OTT, John S. – VEDRIŠ, Trpimir et al. Saintly Bishops and Bishops' Saints. Zagreb: Hagiotheca, 2012, s. 210.

⁸ V roku 1262 vyňal jágerský biskup spod právomocí arcidiakona farnosť vo Veľkom Šariši (spolu s ďalšími farnosťami, ktoré prislúchali Šarišskému hradu); s najväčšou pravdepodobnosťou pred rokom 1249 bola eximovaná košická farnosť. ŠOTNÍK, Stanislav. Zakladacia listina fary v Ponikách z roku 1310. In Slovenská archivistika, 1999, roč. 34, č. 1, s. 39; MAGDOŠKO, Drahošlav. Cirkevnoprávny vývoj stredovekých Košíc. In ŠUTAJ, Štefan – DZURIKANINOVÁ, Nikoleta et al. Štruktúry a fragmenty historického vývoja Košíc. Košice: UPJŠ, 2014, s. 26.

V roku 1248 došlo k dohode medzi jágerským biskupom Lampertom a uhorským panovníkom Belom IV. o výmene desiatkov z vybraných farností za majetky v Hevešskej stolici. Táto výmena sa týkala aj mestských komunít Veľkého Šariša, Prešova a Sabinova. ŠOTNÍK, ref. 8, s. 41. V roku 1211 daroval ostrihomský arcibiskup Ján príjmy z Kostola sv. Mikuláša v Trnave Ostrihomskej kapitule. RÁBIK, Vladimír. Trnavské príjmy Ostrihomskej kapituly v stredoveku. In RÁBIK,

Základné východisko pri skúmaní prejavov moci a autority biskupa vo vzťahu k mestu predstavuje vymedzenie práv a povinností biskupa ako najvyššieho cirkevného hodnostára katolíckej cirkvi, ako sa sformovali a legislatívne upevnili v rámci kánonického práva a správneho i spoločenského rámca Uhorského kráľovstva.⁹ Nemenej dôležité je aj skúmanie osobných väzieb a vzťahov medzi mestom a konkrétnym biskupom v politickom a spoločenskom kontexte doby. Je zrejmé, že rôznorodosť týchto vzťahov a interakcií nemohli dobové pramene zachytiť v celej šírke a komplexnosti. Ich významnou súčasťou sú oblasti písomnej a symbolickej komunikácie, ktoré slúžili okrem iného aj ako manifestácia biskupskej moci a autority.¹⁰

Komunikáciu medzi mestom Bardejov a jágerským biskupom môžeme sledovať v mestských písomnostiach, ktoré boli systematicky vedené po roku 1400. Biskupskú moc a autoritu nereprezentovala vždy iba osoba biskupa, ale postupne (od 13. – 14. storočia) rástol i význam jeho zástupcov – vikárov, ktorí vo svojom mene a pod vlastnou pečaťou vydávali listiny v rôznych administratívnych alebo jurisdikčných záležitostiach, týkajúcich sa aj miest. Do komunikácie medzi mestom a biskupom vstupoval často panovník, najmä v prípadoch porušovania práv mestskej komunity zo strany cirkevných hodnostárov, ako aj ďalší duchovní či svetskí hodnostári s rôznym vzťahom k biskupskej kúrii. Mesto v tejto komunikácii zastupovali najmä mestskí hodnostári – richtár, senátori, notár a mestský farár. Títo predstavitelia mesta sa stretávali s biskupom aj osobne a ich vzájomná interakcia mala svoj symbolický rozmer, o ktorom sa väčšinou pramene nezmiňujú. Osobitne sa prejavovala moc a autorita biskupa vo vzťahu k mestskému farárovi, ktorý reprezentoval miestnu farskú komunitu. Vykonávanie jeho úradu nepodliehalo len kánonickému právu, ale aj mestským zvyklostiam.

Mestské patronátne právo a jágerský biskup

Územie, na ktorom sa formovalo predmestské osídlenie Bardejova, patrilo z hľadiska cirkevnej správy do Jágerského biskupstva.¹¹ Mestské patronátne právo

Vladimír et al. Trnava 1211 – 2011. Historické štúdie k najstarším dejinám mesta. Krakov – Trnava: Towarzystwo Słowaków w Polsce – FF TU, 2011, s. 26.

⁹ GLEJTEK, ref. 3, s. 79-104.

¹⁰ V poslednom období bolo publikovaných viacero prác, ktoré sa venujú rôznym formám komunikácie v stredoveku. Chýba v nich však spracovanie komunikácie medzi mestom a cirkevnými hodnostármi. HLAVAČKOVÁ, Miriam (ed.). Od symbolu k slovu. Podoby stredovekej komunikácie. Bratislava: HÚ SAV, 2016. 455 s.; ZUPKA, Dušan. Communication in a Town: Urban Rituals and Literacy in the Medieval Kingdom of Hungary. In MOSTERT, Marco – ADAMSKA, Anna et al. Uses of the Written Word in Medieval Towns: Medieval Urban Literacy II, Utrecht Studies in Medieval Literacy, 2014, roč. 28, s. 1-33; ZUPKA, Dušan. Rituály a symbolická komunikácia v stredovekej strednej Európe (Arpádovské Uhorsko 1000 – 1301). Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2011, s. 141-168; LUKAČKA, Ján – ŠTEFÁNIK, Martin et al. Stredoveké mesto ako miesto stretnutí a komunikácie. Bratislava: HÚ SAV, 2010, 299 s.

¹¹ Jágerské biskupstvo bolo založené kráľom Štefanom s najväčšou pravdepodobnosťou v roku 1009. ULIČNÝ, ref. 5, s. 343. V rámci neho sa pravdepodobne v 12. storočí sformovali arcidiaconáty, ktoré sú písomne doložené od druhej polovice 13. storočia: Abovskonovohradský, Zemplínsky a Užský arcidiaconát. ULIČNÝ, Ferdinand. Začiatky a vývoj kresťanstva na území východného Slovenska v stredoveku. In KOHÚTOVÁ, Mária et al. Kresťanstvo v dejinách Slo-

sa v Bardejove vyvíjalo spolu s emancipáciou bardejovskej meštianskej komunity. Medzi najdôležitejšie kompetencie patrila slobodná voľba farára miestnymi farníkmi, slobodný desiatok, vyňatie spod právomocí arcidiakona a udelenie súdnych právomocí miestnemu farárovi.¹² Najstaršie výsady pre hostí v Bardejove z roku 1320 obsahovali iba ustanovenia týkajúce sa odovzdávania desiatku. Absentuje v nich udelenie slobodnej voľby farára miestnej komunite.¹³ Listina neobsahuje ani zmienku o exempcii spod právomocí arcidiakona. Môžeme súhlasiť s názorom F. Uličného, podľa ktorého si voľbu farára ponechal vo svojich rukách panovník.¹⁴ Pre vývoj mestskej samosprávy v Bardejove sa stala významným medzníkom výsada slobodnej voľby richtára, udelená listinou kráľa Ľudovíta Veľkého z roku 1376.¹⁵ Podľa nej sa právo Košíc a Budína stalo pre mesto normou aj v oblasti mestského patronátu nad cirkvou. Košice disponovali právom slobodnej voľby farára, slobodným desiatkom aj exempciou spod právomocí arcidiakona s najväčšou pravdepodobnosťou už pred rokom 1249.¹⁶ Bardejov si právo na slobodnú voľbu farára začal uplatňovať zrejme až po roku 1376. Výrazne však doň zasiahol panovník Žigmund Luxemburský, ktorý v roku 1391 dosadil na uprázdnené miesto po smrti bardejovského farára svojho kaplána s príslubom, že po jeho odchode si už Bardejovčania budú môcť slobodne voliť svojho farára.¹⁷ Nepoznáme osobné motívy konania panovníka, ale v zmysle chápania panovníka ako hlavného patróna uhorskej cirkvi toto konanie spadá do jeho zvrchovaných právomocí.¹⁸ Opísané skutočnosti mali svoj súvis aj právomocami jágerského biskupa. Pri obsadzovaní nižších benefícií bolo právo navrhnúť kandidáta (*presentatio*) v rukách patróna, kým ďalšie úkony (*proclamatio*,

venska. Bratislava: HÚ SAV, 2003, s. 37. Abovskonovohradský arcidiakonát sa ďalej členil na vicearcidiakonáty. Jeden z nich vznikol v pohraničnom území ako „districtus Gepel“ a jeho centrom bol Bardejov. Najstaršie zmienky o ňom pochádzajú zo 14. storočia. V neskoršom období sa nazýval Bardejovským vicearcidiakonátom. Úrad vicearcidiakona nezastávali len bardejovskí farári, ale aj farári z okolitých dedín – Kobyl, Richvaldu a Gaboltova. HUDÁČEK, Pavol. Bardejov. In ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján et al. Lexikon stredovekých miest na Slovensku. Bratislava: HÚ SAV, 2010, s. 90; MAREK, Miloš. Viceracidiakoni a ich pôsobenie v administratívnej štruktúre katolíckej cirkvi na stredovekom Slovensku. In DUCHOŇOVÁ, Diana – RÁBIK, Vladimír et al. Prudentissimae dominae nobis honorandae. K životnému jubileu profesorky Márie Kohútovej. Trnava: FF TU, 2015, s. 83; ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 410.

¹² RÁBIK, Vladimír – FRIDRICHOVÁ, Darina. Patronátne právo mestských sídlisk na Slovensku v stredoveku a mestská societa. In ŠTEFÁNIK, Martin et al. Stredoveké mesto a jeho obyvatelia. Bratislava: HÚ SAV, 2017, s. 92.

¹³ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 17.

¹⁴ ULIČNÝ, Ferdinand. K dejinám Bardejova v 13. a 14. storočí. In FRICKÝ, Alexander et al. Šarišské múzeum v Bardejove 2. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1969, s. 33.

¹⁵ ŠA, Po, AB, f. MMB, sign. 27.

¹⁶ MAGDOŠKO, ref. 8, s. 24; RÁBIK – FRIDRICHOVÁ, ref. 12, s. 89-90.

¹⁷ „... quomodo vos pridem defuncto plebano vestro unum exmedio vestri vigore libertatum vestrarum pristinarum de communi consensu parrochianorum prefate ecclesie, in vestrum concorditer ellegissetis plebanum...“ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 30. Spôsob voľby spoločným súhlasom farníkov odkazuje na budínske mestské právo, podľa ktorého farára síce volila mestská rada, ale s voľbou museli súhlasiť všetci členovia komunity. MAGDOŠKO, ref. 8, s. 24.

¹⁸ MELIŠ, Jozef B. Cirkevné výsady miest a mestečiek v stredoveku na Slovensku. In Historický zborník, 2016, roč. 26, č. 2, s. 31.

investitura a *introductio*) v rukách biskupa, resp. jeho zástupcov.¹⁹ V predmetnej listine sa uvádza, že to bol samotný panovník (nie mesto), kto prezentoval svojho kaplána príslušnému ordinárovi (*duximus presentandum*) na uprázdnené miesto v bardejovskej farnosti.²⁰

V ďalšom období niet pochybností o tom, že slobodná voľba farára patrila plne do rúk mesta. Hoci sa o tom pramene explicitne nezmieňujú, predpokladáme, že spôsob voľby farára farníkmi postupne nahradil jeho výber mestskou radou. Nepriamo o tom svedčí aj list klerika Juraja z Bardejova, ktorý napísal bardejovskej mestskej rade po smrti farára Kristiána, že sa chce uchádzať o uprázdnené miesto farára v bardejovskej farnosti.²¹ Svoje patronátne právo využila mestská rada Bardejova v roku 1494, keď na uprázdnené miesto po smrti farára prezentovala pred jágerským vikárom nového farára Jána Menlena a žiadala o jeho uvedenie do farnosti.²²

S mestským patronátnym právom a kompetenciami biskupa súvisela možnosť exempcie farnosti spod právomoci arcidiakona.²³ V prostredí výsadných komunít sa vyskytovali prípady vyňatia farností spod právomocí arcidiakonov, avšak okolnosti týchto exempcií boli veľmi individuálne.²⁴ Vo všeobecnosti disponovali eximované farnosti právom slobodnej voľby farára, ktorého potvrdzoval diecézny biskup, nie arcidiakon. Taktiež boli oslobodené od vizitácií zo strany arcidiakona, poskytovania descenzu resp. poplatku s tým spojeným a od platenia katedratika. Miera výsadnosti v týchto otázkach však bola v jednotlivých lokalitách rôzna.²⁵ V prípade Bardejova chýbajú relevantné dôkazy o eximovaní miestnej farnosti. Ako sme už uviedli, komunita bardejovských mešťanov dosiahla v otázke slobodnej voľby farára svoju autonómiu na konci 14. storočia. Farára bardejovskej farnosti nepotvrdzoval arcidiakon, ale jágerský biskup (resp. jeho vikár). Povinnosť platiť katedratikum sa objavuje v listine, ktorú vydal Mikuláš, vikár jágerského biskupa, v roku 1424.²⁶ Adresuje ju vicearcidiakonom z Brezovice, Bardejova a Kurimy a všetkým farárom, ktorí pri nich zotrávajú.²⁷ Oznamuje im, že farári z ich dištriktov zaplatili katedratikum šarišskému arcidiakonovi Ladislavovi (*archidiacono de Tarczaffew*)²⁸, a vyzýva spomenutých farárov,

¹⁹ HRDINA, Jan. Jak klerik k beneficiu prišel. Uvádění duchovných k nižším obročím ve střední Evropě 14. – 15. století. In NODL, Martin – ŠMAHEL, František et al. Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století. Colloquia medievalia Pragensia, 2009, roč. 12, s. 348.

²⁰ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 30.

²¹ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1569.

²² ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 3161.

²³ Ako je známe, arcidiakoni pôsobili na vymedzenom teritóriu (arcidiakonáte) ako zástupcovia biskupa a disponovali rozsiahlymi právomocami nad farským klérom. V niektorých obdobiach si uplatňovali také rozsiahle právomoci (napríklad pri potvrdzovaní farárov vo farnostiach), že sa dostávali do kompetenčných sporov s biskupmi. MAREK, ref. 11, s. 78-79; ŠOTNÍK, ref. 8, s. 38.

²⁴ RÁBIK – FRIDRICHOVÁ, ref. 12, s. 90-91.

²⁵ RÁBIK – FRIDRICHOVÁ, ref. 12, s. 90-91.

²⁶ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 122.

²⁷ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 122.

²⁸ SEDLÁK, Peter. Kresťanstvo na území Košického arcibiskupstva (Od počiatkov do roku 1804). Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004, s. 54; KOVÁCS, Béla. Az egri egyházmegye történe-

aby aj oni, ak budú o to požiadaní, zaplatili celé katedratikum alebo časť z neho Dávidovi z Dubovice, ktorý bol jeho výberom poverený.²⁹ O tom, či bardejovský vicearcidiakon poslúchol túto výzvu, nemáme údaje. Platby katedratika neevidujú ani mestské účty. Môžeme konštatovať, že niet jasných dôkazov o eximovaní bardejovskej farnosti, rozsah povinností bardejovských farníkov voči šarišskému arcidiakonovi treba ešte preskúmať.

Komunikácia mesta s biskupom o desiatku

Pri skúmaní písomnej komunikácie medzi mestom Bardejov a jágorským biskupom dominuje téma desiatku. Nie je to prekvapujúce, pretože desiatok patril medzi najvýznamnejšie biskupské príjmy.³⁰ Z pohľadu mesta a jeho administratívy predstavoval cirkevný desiatok dôležitú daňovú povinnosť, ktorej plnenie si vyžadovalo súčinnosť viacerých oblastí mestskej správy.³¹ Najstaršie ustanovenie o platení desiatku v Bardejove sa nachádza v už spomínanej listine kráľa Karola I. z roku 1320.³² Tu sa uvádza, že desiatok z obilia má byť rozdelený na poli na dve rovnaké časti, pričom jedna z nich patrí miestnemu farárovi a druhá panovníkovi.³³ Z pohľadu niektorých bádateľov bola polovica desiatku pre panovníka v listine mestských výsad výnimočným ustanovením.³⁴ Namiesto je skôr konštatovanie, že panovník ani v tomto prípade nepostupoval nad rámec svojich práv, pretože bol popri biskupovi vlastníkom práva na desiatok; úprava, prípadne oslobodenie od desiatkovej povinnosti boli v jeho rukách po dohode o náhrade týchto príjmov s príslušným diecéznym biskupom.³⁵ Prax odovzdávania polovice desiatku panovníkovi v Bardejove s najväčšou pravdepodobnosťou zanikla ešte v priebehu 14. storočia, v písomnostiach z 15. storočia o nej už nemáme správy.

Cirkevný desiatok pozostával z *decime maiores*, ktoré predstavovali obilnú produkciu, a *decime minores (minutae)* – teda oviec, kôz, baranov, husí, prasiat,

te 1596-ig. Eger: Egyetemi Nyomda-ny, 1987, s. 58; TÓTH, Norbert C. Az egri káptalan archontológiája 1387 – 1526. In Turul, 2015, roč. 88, č. 2, s. 58.

²⁹ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 122.

³⁰ GLEJTEK, ref. 3, s. 89.-90; ŠOTNÍK, Stanislav. Hospodárske a majetkovoprávne vzťahy pri správe fár na Slovensku do polovice 14. storočia. In Slovenská archivistika, 2001, roč. 36, č. 1, s. 48-55; MÚČSKA, Vincent. Uhorsko a cirkevné reformy 10. a 11. storočia. Bratislava: FF UK, 2004, s. 102-104; OSLANSKÝ, František. Význam cirkevných desiatkov v stredoveku na Slovensku. In Historický časopis, 1987, roč. 35, č. 6, s. 861-869; KUŠÍK, Michal. Cirkevný desiatok. In Historický časopis, 1961, roč. 9, č. 3, s. 462-468.

³¹ Kľúčovou hospodárskou inštitúciou, ktorá zhromažďovala obilnú produkciu mesta určenú aj na vyplácanie desiatku, bola mestská sýpka. Mesto v nej zamestnávalo osobitného pisára, ktorý viedol záznamy o uskladnených komoditách. FEDORČÁKOVÁ, Mária. Správa mestských zariadení a mestskí zamestnanci v Bardejove do roku 1526. In Mesto a dejiny, 2016, roč. 5, č. 1, s. 8-9.

³² ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 17.

³³ „... quod decime ipsorum frugum equaliter in agris divise, una pars media plebano ipsorum cedat, alia media parte nobis remanente...“ JUCK, Lubomír (ed.). Výsady miest a mestečiek na Slovensku (1238 – 1350). Bratislava: Veda, 1984, s. 94. Išlo o „nemecký spôsob“ odovzdávania desiatku, pri ktorom sa úroda nechávala na poli, kým neprišli decimátori a nevyzbierali každý dvanásť snop obilia. Potom sa úroda zväžala do sýpky. MELIŠ, ref. 18, s. 43.

³⁴ ULIČNÝ, ref. 14, s. 33; RÁBIK – FRIDRICHOVÁ, ref. 12, s. 93.

³⁵ MELIŠ, ref. 18, s. 40-41.

kureniec a včiel.³⁶ Mohol byť vyplatený v peniazoch (*in pecuniis*) alebo v naturálnej forme (*in specie*).³⁷ Kým odvádzanie čiastky z desiatku patriacej miestnemu farárovi bolo ako predmet vzájomnej dohody upravené aj v mestskom štatúte³⁸, mesto nemalo možnosť legislatívne upraviť podmienky, za akých sa odovzdával desiatok biskupovi. Hoci na sklonku stredoveku badáme v evidencii mestských účtovných kníh ustálený spôsob odovzdávania desiatku vo forme peňazí³⁹, zo vzájomnej komunikácie medzi mestom a biskupom vyplýva, že spôsob plnenia desiatkovej povinnosti bol často prispôsobený aktuálnym hospodárskym a ekonomickým pomerom biskupstva alebo mesta. Adresátom desiatku bol biskup alebo osoby a inštitúcie, ktorým desiatok prenajal (*arendatio*). Prenajímanie desiatku alebo jeho jednotlivých častí (napr. obilnín) bolo zaužívanou praxou, dokonca aj prvotní nájomcovia ho nezriedka ďalej prenajímali ďalším osobám. Nájomcami desiatku boli šľachtici (často biskupovi familiári), cirkevné osoby a inštitúcie alebo samotné mesto. Pri tejto transakcii bola vyhotovená listina (*litterae arrendatoriae*), o ktorej máme zmienky v mestských účtoch.⁴⁰

Priebeh samotnej komunikácie a jej aktéri sú zaznamenaní v pomerne rozsiahlej písomnej agende, ktorú tvorili listiny a listy. Dôležité informácie o odovzdávaní desiatku obsahujú aj mestské účty.

V auguste 1425 vydal jágerský biskup Peter z Rozhanoviec (*de Rozgon*) listinu adresovanú predstaviteľom mesta Bardejov, v ktorej udelil desiatky z aktuálnej úrody plodín, vyláteného obilia a včiel v meste a jemu prináležiacich dedinách za 200 zlatých do árendy samotnému mestu a jeho obyvateľom.⁴¹ Z tejto sumy už 50 zlatých zaplatil bardejovský richtár Mikuláš, zvyšnú sumu (150 zlatých) mali Bardejovčania vyplatiť do sviatku sv. Michala, nie však samotnému biskupovi, ale v listine menovaným šľachticom, ktorým túto čiastku biskup daroval.⁴² Je zrejmé, že vyplatenie naturálnej dávky v peniazoch prinášalo mestu viaceré ekonomické výhody, okrem iného aj to, že nemuselo na svoje majetky púšťať cudzích vyberačov desiatku. Listinu podobného obsahu vydal biskup Peter z Rozhanoviec aj v roku 1438, keď ňou opäť prenajal mestu obilné desiatky za 70 zlatých.⁴³ Akýsi medzičlánok v toku desiatkových komodít a financií medzi mestom a biskupskou kúriou predstavovali nájomcovia desiatku. Ak bola desiatková produkcia určená pre šľachtického nájomcu, biskup o tom informoval mestá už na začiatku poľnohospodárskej sezóny. Takto v apríli roku 1447 oznamuje jágerský biskup Ladislav z Héderváru prešovskému a bardejovskému farárovi, že daroval desiatky týchto miest z plodín a vyláteného obilia svojmu familiárovi Mikulášovi z Torysy, pričom nariaďuje spomenutým farárom, aby mu tieto

³⁶ ŠOTNÍK, ref. 30, s. 50.

³⁷ ŠOTNÍK, ref. 30, s. 50.

³⁸ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 313; sign. 1989.

³⁹ V rokoch 1502 – 1508 odovzdávalo mesto jágerskému biskupovi spolu 76 zlatých v dvoch platbách počas roka. ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1694, fol. 179v.

⁴⁰ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1694, fol. 179v.

⁴¹ „*Quod nos universas decimas frugum Bladorum et Apium... universitati hospitem et civium de eodem oppido Bartfa pro ducentis florenis ... locavimus in arendam...*“ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 143.

⁴² ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 143.

⁴³ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. D/9.

desiatky vydali v určenom čase a bez spôsobovania ťažkostí.⁴⁴ Prenájom desiatku šľachticom a najmä jeho výber kolektormi prinášal situácie, ktoré mali potenciál prerásť do dlhotrvajúcich sporov medzi všetkými zúčastnenými stranami. V roku 1448 viedli Bardejovčania spor so šľachticom Ladislavom zo Šebeša, do ktorého v prospech Bardejovčanov zasiahol jágerský biskup Ladislav z Héderváru.⁴⁵ Ešte za pontifikátu jeho predchodcu Šimona z Rozhanoviec mal spomenutý Ladislav zo Šebeša dostať bardejovské desiatky z včiel a obilia. Biskup Šimon ich však nakoniec prenajal Cudarovcom, ktorí ich následne prenajali samotnému mestu za 50 zlatých, čo potvrdzuje aj svedectvo listiny.⁴⁶ Lenže Ladislav zo Šebeša sa obrátil na súd jágerského vikára so svojou pohľadávkou voči mestu. Preto vydal jágerský biskup Ladislav listinu, v ktorej vysvetľuje vikárovi situáciu so spomenutými desiatkami a nariaďuje mu, aby už Bardejovčanov nepredvolával pre túto vec pred súd.⁴⁷

Moc a autorita biskupa sa pri desiatkovej povinnosti prejavovali aj hrozbou a udeľovaním cirkevných trestov. V roku 1449 vydal jágerský biskup Ladislav z Héderváru listinu, v ktorej nariaďuje Bardejovčanom, aby v listine špecifikovane desiatky odovzdali šľachticovi Albertovi Farkašovi de Hasagh (dnes Hásságy, Maďarsko).⁴⁸ Zároveň vyzýva miestneho farára k „cnosti svätej poslušnosti“ a pod trestom exkomunikácie nariaďuje, aby obyvatelia mesta Bardejov spomenuté desiatky odovzdali.⁴⁹ Hrozba cirkevného trestu nebola v prípade neplnenia desiatkových povinností „štylistickým cvičením“. Listina biskupa Ladislava spomína aj vzdor a vzbury (*contumacibus et Rebellibus*), ktoré sprevádzali odpor voči plneniu tejto daňovej povinnosti.⁵⁰ Tento odpor nereprezentovali iba obyvatelia mesta, ale v niektorých prípadoch aj mestský farár. On dozeral na zhromažďovanie mestskej produkcie určenej na vyplatenie desiatku a v niektorých prípadoch ju zrejme odmietol odovzdať kolektorom. Motívy a príčiny takéhoto konania, prípadne to, či bol tento odpor v súčinnosti s vedením mesta, sa v jednotlivých prípadoch líšili a z dostupných prameňov sa väčšinou nedajú zistiť. V listine kráľa Žigmunda z roku 1402 vystupuje v spore o desiatky mesta Bardejov so šľachticom Andrejom z Budimíra bardejovský mestský farár Vavrinec, v čase vydania listiny kráľa Žigmunda už zosnulý.⁵¹ Pred rokom 1429 vznikol spor medzi bardejovským farárom Michalom a jágerským biskupom pre odovzdávanie desiatku.⁵² V tomto prípade sa naplnila hrozba cirkevného trestu, ktorý bol uvalený na celú komunitu mesta Bardejov.⁵³

V oboch prípadoch vstúpil do komunikácie medzi mestom a biskupom pannonník. Ako sme už uviedli, podľa uhorských právnych zvyklostí bol hlavným

⁴⁴ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 484.

⁴⁵ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 517.

⁴⁶ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 517.

⁴⁷ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 517.

⁴⁸ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 547.

⁴⁹ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 547.

⁵⁰ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 547.

⁵¹ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 43.

⁵² ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 203.

⁵³ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 203.

patronom nad uhorskými cirkevnými inštitúciami⁵⁴ a zemepánom kráľovských miest. Preto nie je prekvapujúce, že v prípade porušenia alebo ohrozenia práv mešťanov sa aj v cirkevných otázkach mešťania obracali s prosbou o pomoc na panovníka. Takáto forma komunikácie zároveň odráža mieru zaangažovanosti jednotlivých panovníkov pri riešení cirkevných záležitostí v mestách. Z tohto pohľadu svoje patronátne právo vo vzťahu k miestnej cirkvi výrazne uplatňoval Žigmund Luxemburský. Nebol to len zásah do slobody výberu farára v Bardejove, ale aj angažovanie sa v spore so šľachticom Andrejom z Budimíra v roku 1402.⁵⁵ Panovník zasiahol v prospech Bardejovčanov a napomenul Andreja, aby prestal spôsobovať mestu a jeho obyvateľom ťažkosti.⁵⁶ Do sporu o desiatok medzi mestom, jágerským biskupom a bardejovským farárom vstúpil panovník opäť v roku 1429.⁵⁷ V tom čase sa nachádzal v Bardejove počas cesty k poľskému kráľovi. Listinou adresovanou jágerskému biskupovi Petrovi nariaďuje odročenie všetkých sporov medzi ním, bardejovskými mešťanmi a ich farárom Michalom, kým sa nevráti do Uhorska. Zároveň žiada biskupa o zrušenie interdiktu, ktorý bol uvalený na obyvateľov mesta.⁵⁸ K podobnej intervencii došlo aj v roku 1468 zo strany Mateja Korvína. Panovník vydal listinu adresovanú administrátorom príjmov jágerského biskupstva, ktorými boli prepošt Lukáš a lektor Jágerskej kapituly.⁵⁹ V nej panovník hovorí o sťažnosti bardejovských mešťanov na opätovnú požiadavku na vyplatenie desiatkov, ktoré Bardejovčania zaplatili za života predchádzajúceho, už zosnulého biskupa Ladislava (z Héderváru), o čom dostali aj listinu, a nariaďuje administrátorom desiatku, aby sa nijako nepokúšali od nich už zaplatené desiatky vymáhať.⁶⁰

Okrem biskupa komunikovali s mestom aj nájomcovia desiatku. V listoch sa buď odvolávajú na rozhodnutie biskupa o prenájme, resp. darovaní desiatku a požadujú jeho následné vydanie (vyplatenie) mestom, alebo spätne potvrdzujú, že mesto si splnilo svoju povinnosť. Takto v roku 1447 potvrdzuje Mikuláš z Kamenice (*de Tharkew*), že mu richtár a prisažní mesta Bardejov odovzdali desiatok určený jágerským biskupom.⁶¹ Podobne už spomenutý Ladislav zo Šebeša potvrdil v roku 1450, že mesto zaplatilo desiatok prostredníctvom jeho kastelána Štefana, a to v sume 55 zlatých.⁶² Prenájom desiatku odvádzaného mestom mohla získať aj cirkevná inštitúcia alebo cirkevný hodnostár. Svedčí o tom list Juraja, predstaveného Kaplnky Panny Márie v Jágri, ktorému v roku 1456 daroval jágerský biskup obilné desiatky mesta Bardejov „*kvôli istým dlhom*“⁶³. Juraj dal ďalej tieto desiatky do prenájmu Šimonovi Cudarovi, kráľovskému pohárnikovi,

⁵⁴ MELIŠ, ref. 18, s. 31.

⁵⁵ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 43.

⁵⁶ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 43.

⁵⁷ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 203.

⁵⁸ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 203.

⁵⁹ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1733; TÓTH, ref. 28, s. 50.

⁶⁰ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1733.

⁶¹ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 497.

⁶² ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 574.

⁶³ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. D.20.

za určenú sumu peňazí.⁶⁴ Preto požiadal jágerského biskupa, aby desiatky mesta Bardejov boli vydané a zaplatené Cudarovým ľudom.⁶⁵

Do komunikácie medzi Bardejovom a jágerským biskupom vstupovali v niektorých prípadoch aj predstavitelia svetskej alebo cirkevnej správy okolitých miest. V listine z roku 1457, vydané v Košiciach, tamojší farár Peter potvrdzuje, že bardejovskí prisašní zaplatili jágerskému biskupovi za desiatky z aktuálneho roka 50 zlatých, a spomína bardejovského farára Kristiána, prostredníctvom ktorého boli desiatky od biskupa odkúpené.⁶⁶

Komunikácia s biskupom v súdnych záležitostiach

Ďalšou oblasťou, v ktorej sa prejavovali moc a autorita biskupa, bolo súdnictvo. Biskup bol sudcom klerikov a vo vybraných oblastiach aj laikov.⁶⁷ Medzi biskupské právomoci patrilo udeľovanie cirkevných trestov⁶⁸, ktoré malo ritualizovanú podobu.⁶⁹ O uvalení interdiktu na obyvateľov mesta pred rokom 1429 sme sa už zmienili. Súvisí s ním aj záznam v mestských účtoch z roku 1428, keď mesto zaplatilo 200 denárov za cestu do Jágra po interdikt.⁷⁰ Pravdepodobne sa s udeľením interdiktu a jeho následným odvolaním stretávame aj v roku 1443. V účtovných záznamoch mesta sa uvádza, že „z dôvodu zmierenia“ zaplatilo mesto pomocnému biskupovi (*suffraganeus*) 40 zlatých.⁷¹ Trochu svetla vnáša do tohto sporu nedatovaný koncept verejnonotárskeho inštrumentu bardejovského mestského a verejného notára Juraja Stocka, ktorý spisomňuje apeláciu bardejovského farára Kristiána, ktorý sa pre problémy s desiatkom z rokov 1441 a 1442 odvolal k ostrihomskému arcibiskupovi.⁷² Keďže ide iba o koncept inštrumentu, chýba nám širší kontext, v ktorom by sme uvedený spor mohli posúdiť.

Pri výkone súdnictva často zastupoval biskupa jeho vikár. V bardejovskom archíve sa nachádza písomná komunikácia medzi vikárom jágerského biskupa „*in spiritualibus*“ a bardejovským farárom vo funkcii vicearcidiakona. Tento sa takisto zúčastňoval na súdnych konaniach a riešil rôzne prípady, týkajúce sa aj laikov. Viacero zachovaných listín a mandátov pochádza od Mikuláša, vikára jágerského biskupa „*in spiritualibus*“, ktorý vykonával túto funkciu v dvadsiatich rokoch 15. storočia.⁷³ Jedným z prípadov, ktoré riešil, bola kauza násillia medzi obyvateľmi Dubovice a Lipian, v ktorej pani Gertrúda, vdova po istom Menczlinovi z Lipian, predvolala v roku 1418 pred súd toryského vicearcidiakona,

⁶⁴ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. D.20.

⁶⁵ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. D.20.

⁶⁶ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 976.

⁶⁷ GLEJTEK, ref. 3, s. 93.

⁶⁸ GLEJTEK, ref. 3, s. 94 – 95.

⁶⁹ KALOUS, ref. 4, s. 336.

⁷⁰ FEJÉRPATAKY, László (ed.). Magyarországi városok régi szamadáskönyvei. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1885, s. 267.

⁷¹ FEJÉRPATAKY, ref. 70, s. 585.

⁷² ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 724.

⁷³ TÓTH, ref. 28, s. 62.

brezovického farára Petra.⁷⁴ Priebeh a rekonštrukcia sporu sú z hľadiska našej témy vedľajšie, podstatné je, že tento spor sa riešil pred viacerými súdnymi fórami, okrem iného aj pred súdom jágerského biskupa, ktorého zastupoval jeho vikár. Ten vydal v tejto veci viacero listín.⁷⁵ To, že listiny z jednotlivých pojednávanií boli doručené bardejovskému vicearcidiakonovi, znamená, že sa z titulu svojej funkcie zúčastňoval na pojednávaniach pred cirkevnými súdnymi fórami. Okrem tohto prípadu bol bardejovský vicearcidiakon predvolaný v roku 1424 jágerským vikárom Mikulášom do Kurimy, kde sa mal riešiť spor kurimského vicearcidiakona Blažeja so šarišským arcidiakonom Ladislavom.⁷⁶

Prípad kolízie kompetencií jágerského biskupa a mestského súdu reprezentuje kauza bardejovskej meštianky Kataríny a jej sporu s mešťanom Gašparom Malým z roku 1439.⁷⁷ Túto kauzu najprv rozsudzoval mestský súd, ktorý v nej vyniesol právoplatné rozhodnutie.⁷⁸ Napriek tomu sa Katarína odvolala pred cirkevný súd, čo znamenalo kompetenčný spor medzi mestskou radou Bardejova a jágerským vikárom. Postúpenie tohto sporu pred cirkevný súd považovalo mesto za narušenie svojich právomocí, a preto, odvolávajúc sa na listinu kráľa Žigmunda Luxemburského a jej confirmáciu kráľom Albrechtom Habsburským, žiadalo najprv jágerského vikára Mikuláša, neskôr Jágerskú kapitolu o zastavenie súdneho konania.⁷⁹ V predmetnej listine richtár a mestská rada avizovali, že ak vikár bude napriek ich nesúhlasu rozsudzovať tento spor, prípad opäť postúpia pred panovníka.⁸⁰ O päť dní neskôr vydal jágerský vikár v čase vakantnosti jágerského biskupského stolca listinu, v ktorej oznamuje rade mesta Bardejov, že spor ich meštianky Kataríny odložil (*duximus prorogandum*) na oktávu sviatku Margaréty, panny (13. júla).⁸¹ Z listiny tiež vyplýva, že k pojednávaniu pred jágerským vikárom už došlo a že sa na ňom zúčastnili richvaldský farár a Krištof, rektor Špitála Sv. Ducha v Bardejove.⁸² Spor pokračoval aj v nasledujúcich mesiacoch v rámci súdnych kompetencií nového jágerského vikára Jakuba.⁸³ Pre neochotu jednej zo stránok dostaviť sa pred cirkevný súd bolo pojednávanie odročované⁸⁴, až kým po zvolení jágerského biskupa Dionýza zo Seče nevydal jeho vikár Jakub listinu, v ktorej uvádza, že táto kauza nemá súvis s cirkevným, ale svetským súdom a na základe biskupovho rozhodnutia ju postupuje pred richtára (mestský súd).⁸⁵

⁷⁴ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 81; RÁBIK, Vladimír. Nemecké osídlenie na území východného Slovenska v stredoveku (Šarišská župa a slovenské časti žúp Abovskej, Zemplínskej a Užskej). Bratislava: Karpatonemecký spolok na Slovensku, 2006, s. 87-88.

⁷⁵ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 109, sign. 111, sign. 117, sign. 119.

⁷⁶ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 121.

⁷⁷ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 347.

⁷⁸ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 347.

⁷⁹ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 347.

⁸⁰ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 347.

⁸¹ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 348.

⁸² ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 348.

⁸³ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 350, sign. 351, sign. 352.

⁸⁴ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 350, sign. 351.

⁸⁵ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 352.

Symbolická komunikácia medzi mestom a biskupom

Vzájomná komunikácia medzi mestom a biskupom mala aj svoju symbolickú rovinu. Súčasníci reflektovali spirituálny rozmer biskupského úradu a jeho duchovné i liturgické kompetencie. Tie sa prejavovali v rituáloch, sviatostných a liturgických úkonoch, v gestách a symboloch.⁸⁶ Medzi najvýznamnejšie úkony patrilo svätenie samotného biskupa, kňazov, svätenie a žehnanie osôb a vecí, posvätenie základného kameňa stavby kostola a posvätenie nového kostola ako rituál s mimoriadnym významom pre mestské komunity.⁸⁷ Sakrálné rituály sa spájali so svetskými ceremóniami – napr. po posvätení kostola nasledovala hostina.⁸⁸ V súvislosti s prítomnosťou biskupa v meste treba uvažovať aj o obrade slávnostného vstupu biskupa do mesta, o víťacom rituáli na spôsob *adventus regis*.⁸⁹ Medzi ďalšie sakrálné rituály patrilo slávenie omše biskupom alebo slávnostná procesia. Hoci v prípade symbolickej komunikácie predpokladáme celé spektrum úkonov, rituálov a ceremónií, v skutočnosti sú pramene mestskej proveniencie svojím zameraním pragmatické a na zmienky o tejto oblasti chudobné. Väčšinou nachádzame zmienky o prítomnosti biskupa v meste a vykonaných úkonoch v mestských účtoch. Takého charakteru je aj informácia o posvätení kláštora alebo kláštorného kostola rehole augustiniánov, ktoré vykonal sufragán jágerského biskupa v roku 1432.⁹⁰ Rituál konsekrácie pritom predpokladáme v prípade všetkých kostolov nachádzajúcich sa v meste alebo na jeho predmestiach.⁹¹ V prípade farského Kostola sv. Egídia nemáme žiadne informácie o jeho posvätení. Keďže bol počas celého stredoveku centrom duchovného a liturgického života mesta, dejiskom architektonických zmien, výstavieb kaplniek a oltárov, financovaných z peňazí mesta alebo meštianskych fundácií, zachovali sa zmienky o sakrálnych a liturgických úkonoch, ktoré vo farskom kostole vykonal biskupi. V roku 1458 vynaložilo mesto finančné prostriedky pre sufragána, ktorý posvätil oltár a kaplnku.⁹² S najväčšou pravdepodobnosťou išlo o Oltár sv. Barbory, ktorý bol prvotne umiestnený v Kaplnke sv. Kataríny, dokončenej v roku 1458.⁹³ Pri tomto oltári pôsobilo Bratstvo sv. Barbory, písomne doložené v neskoršom období.⁹⁴ K úkonu svätenia a prítomnosti sufragána došlo v Bardejove aj v roku 1512. Záznam v mestských účtoch hovorí o posvätení kaplnky v kláštore a oltára na chóre biskupom Achá-

⁸⁶ KALOUS, ref. 4, s. 320-323.

⁸⁷ KALOUS, ref. 4, s. 330-331.

⁸⁸ KALOUS, ref. 4, s. 331.

⁸⁹ ZUPKA, ref. 10, s. 97.

⁹⁰ FEJÉRPATAKY, ref. 70, s. 306; HUŤKA, Miroslav. Augustiniáni na území stredovekého Slovenska (Uhorska). Ružomberok: Verbum, 2015, s. 166.

⁹¹ V Bardejove sú v stredoveku písomne doložené tieto kostoly: farský Chrám sv. Egídia, Kostol sv. Jána Krstiteľa rehole augustiniánov, špitálske Kostoly sv. Leonarda a Sv. Ducha a dosiaľ ne lokalizovaný kostol zasvätený Panne Márii, nachádzajúci sa mimo predmestia. O poslednom je zmienka z roku 1501 ako o novozaloženom kostole. ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 3627.

⁹² ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1660, fol. 6v.

⁹³ SROKA, Stanislaw A. Średniowieczny Bardziów i jego kontakty z Małopolską. Kraków: Towarzystwo naukowe – Societas Vistulana, 2010, s. 183.

⁹⁴ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1683, fol. 188r.

ciom.⁹⁵ V prípade kláštornej kaplnky sa záznam s najväčšou pravdepodobnosťou týka Kaplnky sv. Kríža, ktorej prestavba sa začala v rokoch 1504 – 1505.⁹⁶ Ťažšie je identifikovať oltár na chóre – nevieme, či sa záznam týka chóru kláštorného alebo farského kostola.

Z roku 1485 sa zachovala listina biskupa Bernarda, komisára jágerského biskupa, ktorá sa týka posvätenia Oltára sv. Anny vo farskom Kostole sv. Egídia.⁹⁷ Biskup Bernard v nej udeľuje veriaciim a pútnikom odpustky spojené s návštevou spomenutého oltára v čase významných sviatkov.⁹⁸ Jej datovanie v Bardejove svedčí o osobnej prítomnosti tohto biskupa. Dôležitým poznatkom súvisiacim s Oltárom sv. Anny (nazývaným aj Oltár Panny Márie alebo Malý oltár Panny Márie)⁹⁹ je to, že patrilo oltárnemu Bratstvu Matky milosrdenstva (*fraternitas Matris misericordiae*), ktoré bolo v tomto období najvplyvnejším bardejovským bratstvom.¹⁰⁰ Jeho duchovný vplyv by sme mohli merať aj množstvom odpustkových listín, ktoré získali pre členov bratstva jeho správcovia od významných klerikov a cirkevných hodnostárov.¹⁰¹ Oltár sv. Anny však nebol postavený v roku 1485, spomína sa už skôr, v listine jágerského biskupa Ladislava z Héderváru z roku 1449, ktorou biskup ustanovil pri tomto oltári Bratstvo Matky milosrdenstva a určil podmienky jeho založenia a pôsobenia.¹⁰²

Okrem konsekrácie sakrálnych objektov a oltárov sa v písomnostiach stretávame aj s rituálom svätenia vecí. V roku 1504 darovalo mesto čiastku plátna v hodnote jedného zlatého floréna „pánovi sufragánovi z Vrchu sv. Martina... kvôli

⁹⁵ „Item Suffraganeo achacio de consecratione Capelle in Monasterio, et altari in choro.“ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1700, fol. 33r.

⁹⁶ HUŤKA, ref. 90, s. 169.

⁹⁷ Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltára (MNL OL), Diplomatikai Fényképgyűjtemény (DF), 215 160. [Online.] Dostupné na internete: <<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/219931/?list=eyJxdWVyeSI6ICJKRUxaPSgyMTUxNjApIn0>>.

⁹⁸ MNL OL, DF 215 160. [Online.] Dostupné na internete: <<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/219931/?list=eyJxdWVyeSI6ICJKRUxaPSgyMTUxNjApIn0>>.

TÓTH, Norbert C. Magyarország késő – középkori főpapi archontológiája. Győr: A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai, 2017, s. 28.

⁹⁹ ŠUGÁR, Martin. Bočný Oltár Panny Márie (zv. Malý alebo tiež oltár sv. Anny). In BALÁŽOVÁ, Barbara – POMFYOVÁ, Bibiana et al. Arslexicon – Výtvarné umenie na Slovensku [online]. Dostupné na internete: <<http://www.arslexicon.sk/?registre&objekt=oltar-panny-marie-tzv-maly-zv-tiez-oltar-sv-anny>>.

¹⁰⁰ DROBNIÁK, Gabriel – JIROUŠEK, Alexander. Bazilika minor sv. Egídia v Bardejove. Košice: Agentúra SÁŠA, 2011, s. 72.

K dejinám Bratstva Matky milosrdenstva: DE CEVINS, Marie-Madeleine. Les confréries en Hongrie à la fin du Moyen Âge: l'exemple de la confrérie „Mère de Miséricorde“ de Bardejov (1449 – 1525). In Le Moyen Âge. Revue d'histoire et de Philologie, 2000, roč. 106, č. 2, s. 347-368; č. 3-4, s. 495-511.

¹⁰¹ Napríklad počas pôsobenia bardejovského farára Kristiána (r. 1437 – 1464), jedného zo zakladateľov a správcov bratstva, získali členovia bratstva odpustky od Jána Kapistrána (r. 1453), priora Ojvinského kláštora (r. 1457), či rímskych kardinálov (r. 1463). ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 313, sign. 951, sign. 1461, sign. 1569; MNL OL DF 213 218, 213 409.

¹⁰² MNL OL, DF 213 218. Posvätenie Oltára sv. Anny súvisí s jeho prestavbou (DROBNIÁK – JIROUŠEK, ref. 100, s. 72) a taktiež s výstavbou Kaplnky Panny Márie a novým oltárom, zasväteným Panne Márii, o ktorom sa zmieňuje aj listina biskupa Bernarda.

posväteniu liturgického rúcha a na počesť mesta“¹⁰³. V tomto prípade nemáme do činenia s klerikom s biskupským svätením, pretože Vrch sv. Martina identifikujeme v bardejovských písomnostiach vždy ako Spišskú kapitulu. S najväčšou pravdepodobnosťou išlo o klerika s nižším svätením, ktorý mohol vykonávať úkon svätenia, hoci aj primárne vyhradený biskupovi, ak mal na to oprávnenie.¹⁰⁴

Špecifickou formou symbolickej komunikácie bola komunikácia prostredníctvom daru, ktorý mohol mať viacero významov.¹⁰⁵ Dary boli samozrejmom súčasťou komunikácie mesta s panovníkom, jeho manželkou alebo dvorskými hodnosťármi.¹⁰⁶ Slúžili na získanie a udržanie priazne, nadviazanie komunikácie a kontaktov alebo uistenie o vernosti a lojalite. Nie je preto ničím výnimočným, že medzi hodnosťárov, ktorým mesto dávalo dary, patrili aj preláti.

V roku 1510 darovali Bardejovčania päťkostolskému a vacovskému biskupovi po dve ryby, každému v hodnote dvoch zlatých.¹⁰⁷ Samotná cena prezrádza, že išlo o vzácné ryby, zrejme lososy (?). Zo strany mesta nešlo o náhodný dar, ale súčasť diplomatickej cesty bardejovských vyslancov na panovnícky dvor, kde odovzdali viacero darov.¹⁰⁸ Medzi nimi boli ryby, keďže bolo obdobie pôstu.¹⁰⁹

Medzi produkty bardejovskej proveniencie s vysokou kvalitou patrilo pivo a plátno. Obe komodity boli žiadané na trhu, a preto sa stali aj predmetom obdarovania. V roku 1426 poslali Bardejovčania biskupovi Petrovi z Rozhanoviec jeden sud piva.¹¹⁰ Klerikovi, ktorý posvätil v Bardejove liturgické rúcho, darovali mešťania kus plátna.¹¹¹ Honosný dar postriebrenej čaše venovalo mesto v roku 1505 biskupovi z Veľkého Varadína (Oradea, Rumunsko).¹¹² Bolo to v čase potvrdenia tridsiatkových výsad Bardejova, ako to účtovný záznam aj zdôrazňuje.¹¹³ Tento dar môžeme preto interpretovať ako vyjadrenie vďaky za diplomatické pôsobenie biskupa v prospech mesta. Z tohto obdobia je zachytená aj komunikácia s krakovským arcibiskupom, ktorá prebiehala prostredníctvom poslov, nemáme však zmienky o odovzdaných daroch.¹¹⁴ Naproti tomu biskupovi z Przemýšľa darovali mestskí hodnosťári dve lyžice v roku 1505¹¹⁵ a pol suda vína v roku 1506.¹¹⁶ Za zmienku stojí aj list biskupa Ladislava z Héderváru z roku 1458, v ktorom píše mestu Bardejov, že sa dopytal, že skriňa, ktorá bola určená na uchovávanie vecí

¹⁰³ „Item domino Suffraganeo de Monte Sancti Martini tertia post vincentii de consecratione cuiusdam casule et pro honore Civitatis.“ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1694, fol. 68r.

¹⁰⁴ GLEJTEK, ref. 3, s. 81.

¹⁰⁵ ZUPKA, ref. 10, s. 55.

¹⁰⁶ LUKAČKA, Ján. Podoby stretnutí a komunikácie v stredovekom meste. In LUKAČKA, Ján et al. Stredoveké mesto ako miesto stretnutí a komunikácie. Bratislava: HÚ SAV, 2010, s. 15-16.

¹⁰⁷ „... duos Salmones...“ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1700, fol. 39r.

¹⁰⁸ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1700, fol. 39r.

¹⁰⁹ HLAVAČKOVÁ, Miriam. Ryby a pôstna tradícia. In DVOŘÁKOVÁ, Daniela et al. Človek a svet zvierat v stredoveku. Bratislava: Veda, 2015, s. 447-460.

¹¹⁰ FEJÉRPATAKY, ref. 70, s. 213.

¹¹¹ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1694, fol. 68r.

¹¹² ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1694, fol. 95v.

¹¹³ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1694, fol. 95v.

¹¹⁴ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1694, fol. 69v.

¹¹⁵ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1694, fol. 96r.

¹¹⁶ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1694, fol. 123r.

z kaplnky, je už obnovená a pripravená, preto ju žiada dopraviť do Jágra bez poškodenia.¹¹⁷ Renovácia skrine súvisela s prácou bardejovských drevospracujúcich remeselníkov, u ktorých si objednávali výrobky z dreva viacerí významní hodnostári.¹¹⁸ O tom, či za túto prácu biskup zaplatil, alebo mu skriňu poslalo mesto ako dar, pramene mlčia.

Záver

Komunikácia mesta s biskupom mala v stredoveku viacero foriem. Každá z nich vytvárala priestor na manifestáciu biskupskej moci a autority. Tieto atribúty sa vo vzťahu k mestu prejavovali najvýraznejšie pri plnení desiatkovej povinnosti, keď došlo v niektorých situáciách k uplatneniu cirkevného trestu. Ako dokazujú konkrétne príklady, súdne kompetencie biskupa sa týkali aj káuz laikov z mestského prostredia. Samostatnou oblasťou, v ktorej sa prejavovali moc a autorita biskupov, boli rituály a ceremónie uskutočňované v mestskom prostredí. Tie nemali iba sakrálny charakter, ale prostredníctvom symboliky darov alebo mestských festivít zasahovali aj profánnu sféru mestského života.

Zoznam použitých prameňov a literatúry:

Archívy:

Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, fond Magistrát mesta Bardejov, Listiny, Listy, Mestské knihy.

Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény [online]. Dostupné na internete: <<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJXSkVMPSHcllN6bG92XHUwMGUxa2lhXCipIn0>>.

Publikované pramene:

FEJÉRPATAKY, László (ed.). Magyarországi városok régi szamadáskönyvei. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1885.

JUCK, Ľubomír (ed.). Výsady miest a mestečiek na Slovensku (1238 – 1350). Bratislava: Veda, 1984.

Monografie a zborníky ako celok:

DROBNIAK, Gabriel – JIROUŠEK, Alexander. Bazilika minor sv. Egídia v Bardejove. Košice: Agentúra SÁŠA, 2011.

GÁCISOVÁ, Alžbeta. Spoločenská štruktúra Bardejova v 15. storočí a prvej polovici 16. storočia. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1972.

HLAVAČKOVÁ, Míriam (ed.). Od symbolu k slovu. Podoby stredovekej komunikácie. Bratislava: Historický ústav SAV, 2016.

HUŤKA, Miroslav. Augustiniáni na území stredovekého Slovenska (Uhorska). Ružomberok: Verbum, 2015.

KOVÁCS, Béla. Az egri egyházmegye története 1596-ig. Eger: Egyetemi Nyomda-ny, 1987.

¹¹⁷ ŠA Po, AB, f. MMB, sign. 1023.

¹¹⁸ GÁCISOVÁ, Alžbeta. Spoločenská štruktúra Bardejova v 15. storočí a prvej polovici 16. storočia. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1972, s. 129.

- LUKAČKA, Ján – ŠTEFÁNIK, Martin et al. Stredoveké mesto ako miesto stretnutí a komunikácie. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010.
- MÚCSKA, Vincent. Uhorsko a cirkevné reformy 10. a 11. storočia. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2004.
- RÁBIK, Vladimír. Nemecké osídlenie na území východného Slovenska v stredoveku (Šarišská župa a slovenské časti žúp Abovskej, Zemplínskej a Užskej). Bratislava: Karpatonemecký spolok na Slovensku, 2006.
- SEDLÁK, Peter. Kresťanstvo na území Košického arcibiskupstva (Od počiatkov do roku 1804). Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004.
- SROKA, Stanisław A. Średniowieczny Bardziów i jego kontakty z Małopolską. Kraków: Towarzystwo naukowe – Societas Vistulana, 2010.
- TÓTH, Norbert C. Magyarország késő – középkori főpapi archontológiája. Győr: A Győri Egyházmegyeyi Levéltár Kiadványai, 2017.
- ULIČNÝ, Ferdinand. Dejiny Slovenska v 11. – 13. storočí. Bratislava: Veda, 2013.
- ZUPKA, Dušan. Rituály a symbolická komunikácia v stredovekej strednej Európe (Arpádovské Uhorsko 1000 – 1301). Prešov: Katedra všeobecných dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Vydavateľstvo Michala Vaška, 2011.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

- DE CEVINS, Marie-Madeleine. Les confréries en Hongrie à la fin du Moyen Âge: l'exemple de la confrérie „Mère de Miséricorde“ de Bardejov (1449 – 1525). In *Le Moyen Âge. Revue d'histoire et de Philologie*, 2000, roč. 106, č. 2, s. 347-368; č. 3-4, s. 495-511.
- FEDORČÁKOVÁ, Mária. Správa mestských zariadení a mestskí zamestnanci v Bardejove do roku 1526. In *Mesto a dejiny*, 2016, roč. 5, č. 1, s. 6-27.
- GÁL, Judit. The Roles and Loyalties of the Bishops and Archbishops of Dalmatia (1102 – 1301). In *Hungarian Historical Review*, 2014, roč. 3, č. 3, s. 471-493.
- GLEJTEK, Miroslav. Práva a povinnosti uhorských biskupov pri správe diecéz v 11. až 14. storočí z pohľadu kánonického práva. In *Konštantínove listy*, 2018, roč. 11, č. 1, s. 79-104.
- HLAVAČKOVÁ, Miriam. A Diplomat in the Service of the Kings of Hungary. The activity of the Bishop of Nitra Antony of Šankovce at the end of the Middle Ages. In *Historický časopis*, 2011, roč. 59, Supplement, s. 3-24.
- HLAVAČKOVÁ, Miriam. Ryby a pôstna tradícia. In DVOŘÁKOVÁ, Daniela et al. *Človek a svet zvierat v stredoveku*. Bratislava: Veda, 2015, s. 447-460.
- HRDINA, Jan. Jak klerik k beneficiu přišel. Uvádění duchovních k nižším obročím ve střední Evropě 14. – 15. století. In NODL, Martin – ŠMAHEL, František et al. *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století. Colloquia medievalia Pragensia*, 2009, roč. 12, s. 347-364.
- HUDÁČEK, Pavol. Bardejov. In ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján et al. *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: HÚ SAV, 2010, s. 79-98.
- KALOUS, Antonín. Biskupské a legátské rituály a ceremonie. In NODL, Martin – ŠMAHEL, František et al. *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*. Praha: Argo, 2014, s. 317-367.
- KALOUS, A. King Matthias Corvinus and the Papacy in Early 1472: Miklós Nyújtódi Székely in Rome. In *Povijesni prilozi*, 2017, roč. 52, č. 52, s. 7-27.
- KUŠÍK, Michal. Cirkevný desiatok. In *Historický časopis*, 1961, roč. 9, č. 3, s. 462-468.

- LUKAČKA, Ján. Podoby stretnutí a komunikácie v stredovekom meste. In LUKAČKA, Ján et al. *Stredoveké mesto ako miesto stretnutí a komunikácie*. Bratislava: HÚ SAV, 2010, s. 11-16.
- MAGDOŠKO, Drahošlav. Cirkevnosprávny vývoj stredovekých Košíc. In ŠUTAJ, Štefan – DZURIKANINOVÁ, Nikoleta et al. *Štruktúry a fragmenty historického vývoja Košíc*. Košice: UPJŠ, 2014, s. 10-31.
- MAREK, Miloš. Viceracidiakoni a ich pôsobenie v administratívnej štruktúre katolíckej cirkvi na stredovekom Slovensku. In DUCHOŇOVÁ, Diana – RÁBIK, Vladimír et al. *Prudentissimae dominae nobis honorandae. K životnému jubileu profesorky Márie Kohútovej*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2015, s. 78-105.
- MELIŠ, Jozef B. Cirkevné výsady miest a mestečiek v stredoveku na Slovensku. In *Historický zborník*, 2016, roč. 26, č. 2, s. 26-47.
- OSLANSKÝ, František. Význam cirkevných desiatkov v stredoveku na Slovensku. In *Historický časopis*, 1987, roč. 35, č. 6, s. 861-869.
- PETERSON, Janine. Episcopal Authority and Disputed Sanctity in Late Medieval Italy. In OTT, John S. – VEDRIŠ, Trpimir et al. *Saintly Bishops and Bishops' Saints*. Zagreb: Hagotheca, 2012, s. 201-216.
- RÁBIK, Vladimír. Trnavské príjmy Ostrihomskej kapituly v stredoveku. In RÁBIK, Vladimír et al. *Trnava 1211 – 2011. Historické štúdie k najstarším dejinám mesta*. Krakov – Trnava: Towarzystwo Słowaków w Polsce – Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2011, s. 25-70.
- RÁBIK, Vladimír – FRIDRICHOVÁ, Darina. Patronátne právo mestských sídlisk na Slovensku v stredoveku a mestská societa. In ŠTEFÁNIK, Martin et al. *Stredoveké mesto a jeho obyvatelia*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2017, s. 83-115.
- ŠOTNÍK, Stanislav. Zakladacia listina fary v Ponikách z roku 1310. In *Slovenská archivistika*, 1999, roč. 34, č. 1, s. 36-54.
- ŠOTNÍK, Stanislav. Hospodárske a majetkovoprávne vzťahy pri správe fár na Slovensku do polovice 14. storočia. In *Slovenská archivistika*, 2001, roč. 36, č. 1, s. 41-57.
- ŠUGÁR, Martin. Bočný Oltár Panny Márie (zv. Malý alebo tiež oltár sv. Anny). In BALÁŽOVÁ, Barbara – POMFYOVÁ, Bibiana et al. *Arslexicon – Výtvarné umenie na Slovensku* [online]. Dostupné na internete: <<http://www.arslexicon.sk/?registre&objekt=oltar-panny-marie-tzv-maly-zv-tiez-oltar-sv-anny>>.
- TÓTH, Norbert C. Az egri káptalan archontológiája 1387 – 1526. In *Turul*, 2015, roč. 88, č. 2, s. 48-71.
- ULIČNÝ, Ferdinand. Začiatky a vývoj kresťanstva na území východného Slovenska v stredoveku. In KOHÚTOVÁ, Mária et al. *Kresťanstvo v dejinách Slovenska*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2003, s. 35-43.
- ULIČNÝ, Ferdinand. K dejinám Bardejova v 13. a 14. storočí. In FRICKÝ, Alexander et al. *Šarišské múzeum v Bardejove 2*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1969, s. 23-36.
- ZUPKA, Dušan. Communication in a Town: Urban Rituals and Literacy in the Medieval Kingdom of Hungary. In MOSTERT, Marco – ADAMSKA, Anna et al. *Uses of the Written Word in Medieval Towns: Medieval Urban Literacy II*, *Utrecht Studies in Medieval Literacy*, 2014, roč. 28, s. 1-33.

Počet slov: 7770

Počet znakov vrátane medzier: 53 747